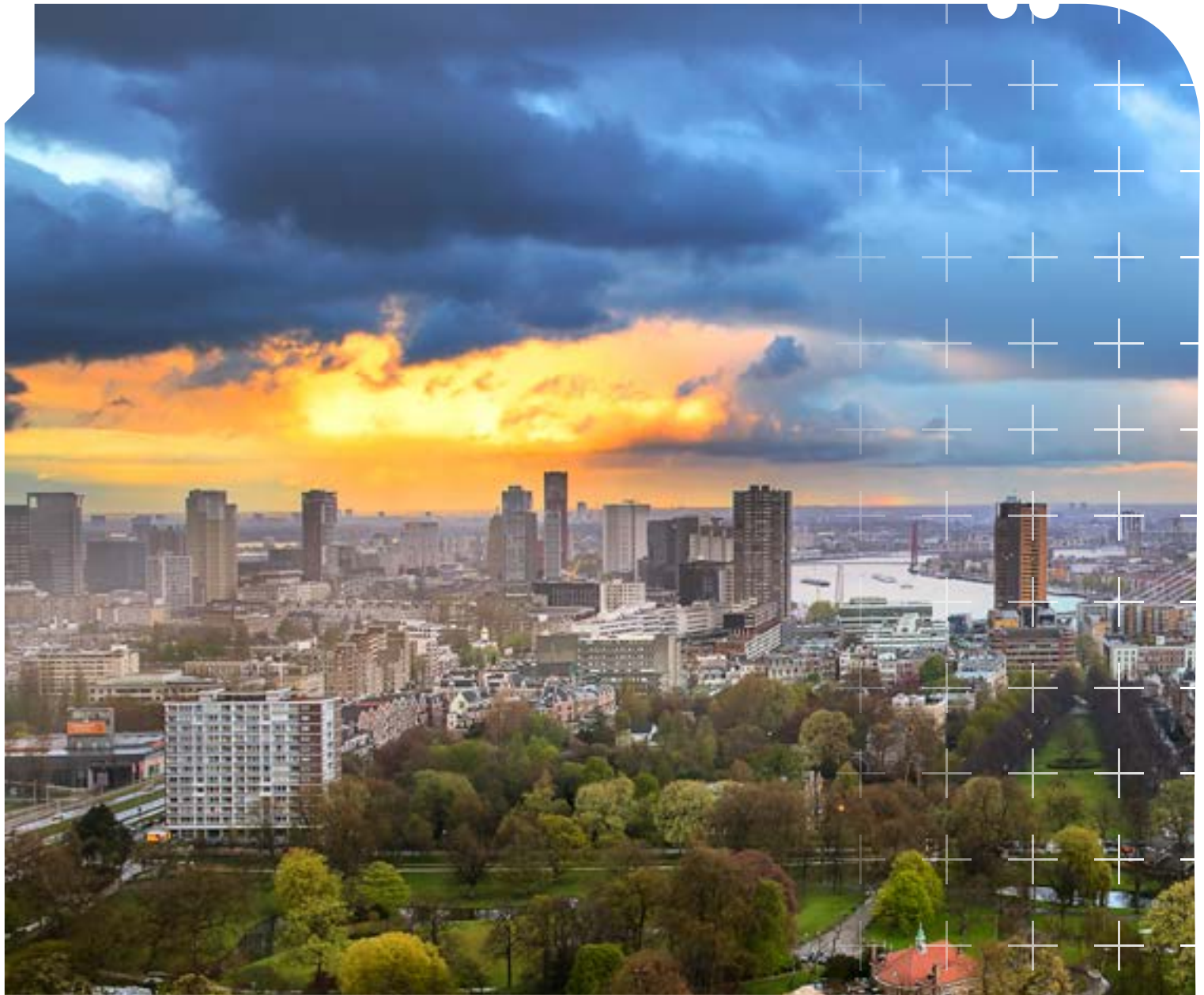
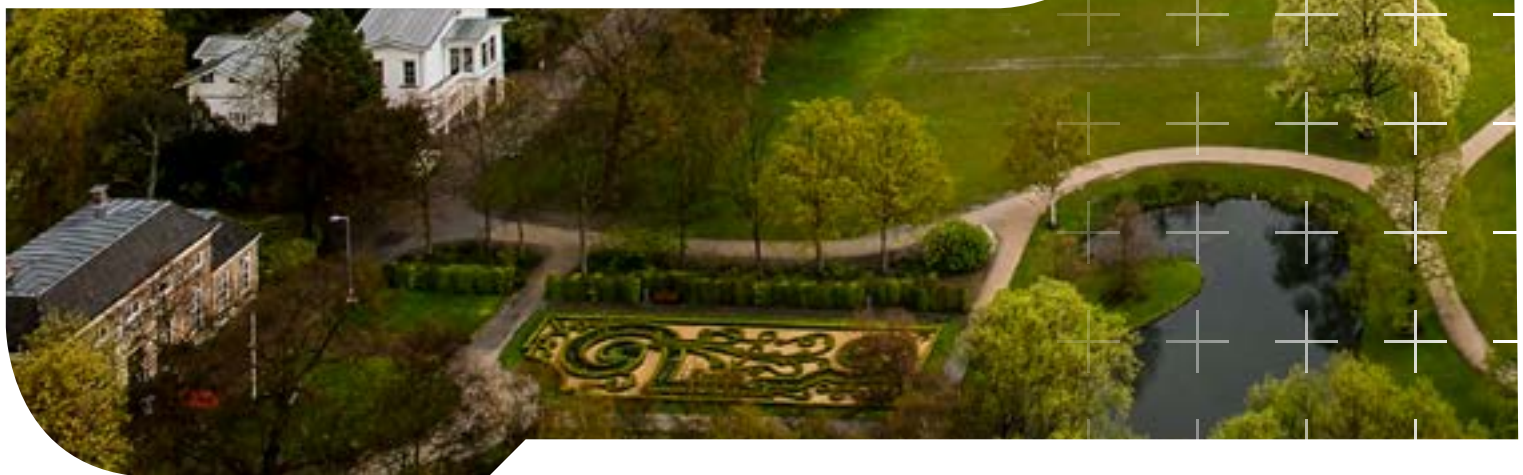

Economische vooruitzichten Installatiebranche 2019 en verder

Dit is een uitgave van UNETO-VNI, Zoetermeer

Opdrachtgever

Commissie Bedrijfsvoering UNETO-VNI

Uitvoering

Bouwkennis B.V.

© UNETO-VNI, juli 2018

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, film, elektronisch, op geluidsband of op welke andere wijze ook en evenmin in een retrieval systeem worden opgeslagen zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van UNETO-VNI.

De inhoud van deze publicatie is met de grootst mogelijke zorgvuldigheid samengesteld. Toch kan het risico van onduidelijkheden of onjuistheden niet geheel worden vermeden. UNETO-VNI sluit iedere aansprakelijkheid uit voor zowel de schade die mocht voortvloeien uit het gebruik van deze gegevens, als schade die zou kunnen ontstaan als gevolg van onvolledigheden, onjuistheden of onvolkomenheden in deze publicatie.

Mocht u suggesties willen doen voor verbetering en aanvulling, dan zijn die uiteraard welkom. Mail ze naar: info@uneto-vni.nl.

Inhoudsopgave

1. Markontwikkelingen	4
1.1 Inleiding	5
1.2.1 Macrocijfers	6
1.2.2 Bedrijfsleven	6
1.2.3 Consumentenvertrouwen	7
1.2.4 Consumentenbestedingen en werkloosheid	7
1.3.1 Bouwinstallatie volume naar segment	8
1.3.2 Bouwinstallatie volume naar discipline	8
1.4.1 Bouwvolume	9
1.4.2 Bouwvolume Utiliteitsbouw	9
1.4.3 Nieuwbouw woningmarkt	10
1.5 Conclusie	10
2. Procesindustrie	11
2.1 Inleiding	12
2.2.1 Overview procesindustrie	13
2.2.2 Productie procesindustrie	13
2.2.3 Omzet procesindustrie	14
2.2.4 Investerings procesindustrie	14
2.3 Trends en ontwikkelingen in de procesindustrie	15
2.4 Conclusie	16
3. Arbeidsmarkt	17
3.1 Inleiding	18
3.2 Prognoses werkgelegenheid	18
3.3.1 Ontwikkeling aantal bedrijven en werknemers	19
3.3.2 Ontwikkeling aantal werknemers naar vakgebied	19
3.3.3 Ontwikkeling aantal vacatures	20
3.3.4 Ontwikkeling leeftijd werknemers	20
3.4 Conclusie	21
4. Bijlagen	22
4.1 Bijlage: methodologie en begrippen	23
4.2 Bijlage hoofdstuk 1.3.1	24
4.3 Bijlage hoofdstuk 1.3.2	24
4.4 Bijlage hoofdstuk 1.4.1	25
4.5 Bijlage hoofdstuk 1.4.2	25
4.6 Installatiemarkt naar landsdeel in 2019	26

1. Marktentwikkelingen

- 1.1 Inleiding
- 1.2 Macro-economische indicatoren
- 1.3 Ontwikkeling installatiesector
- 1.4 Ontwikkeling bouwsector
- 1.5 Conclusie

1.1 Inleiding

Macro-economische cijfers geven in vogelvlucht aan hoe de economie zich ontwikkelt. Ze geven daarmee een indicatie van de te verwachten ontwikkeling op de deelmarkten, zoals de bouwsector en meer specifiek de installatiesector.

In dit hoofdstuk maken wij deze relevante indicatoren inzichtelijk. Het gaat achtereenvolgens om het Bruto Binnenlands Product (BBP), de inflatie en de ontwikkeling van de import en export.

Daarnaast is het voor de te verwachten investeringen in installatietechnische componenten van belang om te weten hoe het vertrouwen van bedrijven en consumenten zich ontwikkelt. Daarom geven wij in dit hoofdstuk ook inzicht in de meest relevante vertrouwensfactoren.

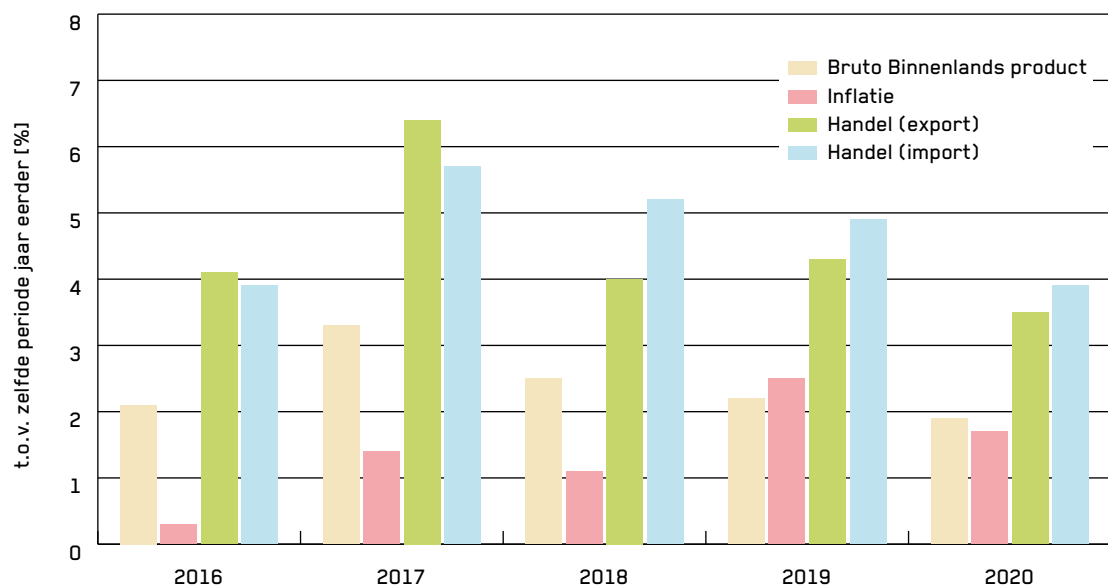
Vervolgens tonen wij de installatievolumes, waarbij een uitsplitsing wordt gemaakt naar segment en discipline.

Deze installatievolumes zijn gebaseerd op een doorrekening van de bouwvolumes door de installatiequote. Deze installatiequote, oftewel het aandeel van de installatietechnische component binnen bouwprojecten, is berekend door middel van onderzoek onder de relevante doelgroepen.

Afsluitend laten wij in dit hoofdstuk de ontwikkeling van de bouwvolumes zien, waarbij wij ook de utiliteitsmarkt en de woningmarkt verder belichten.

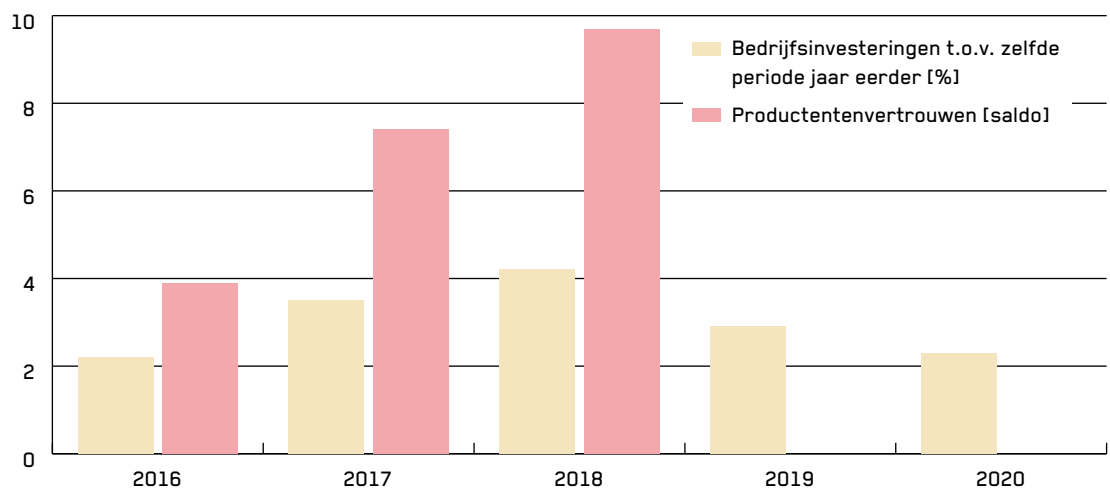
1.2.1 Macrocijfers

(Bron: DNB en CBS)

De Nederlandse economie groeit op dit moment flink, onder andere door een forse toename van de export. In de komende jaren blijft de economische groei op hetzelfde niveau. Ook de inflatie groeit weer en komt naar verwachting in de komende jaren weer op het gewenste niveau van rond de 2 procent. Deze positieve macro-economische ontwikkelingen zijn de eerste indicator voor een aanhoudende groei van de installatiebranche.

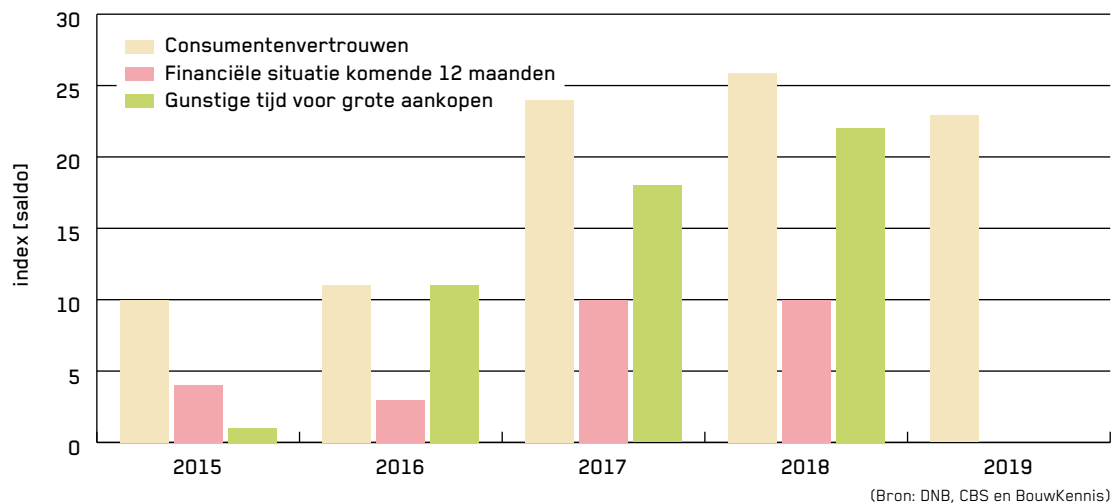
1.2.2 Bedrijfsleven

(Bron: DNB en CBS)

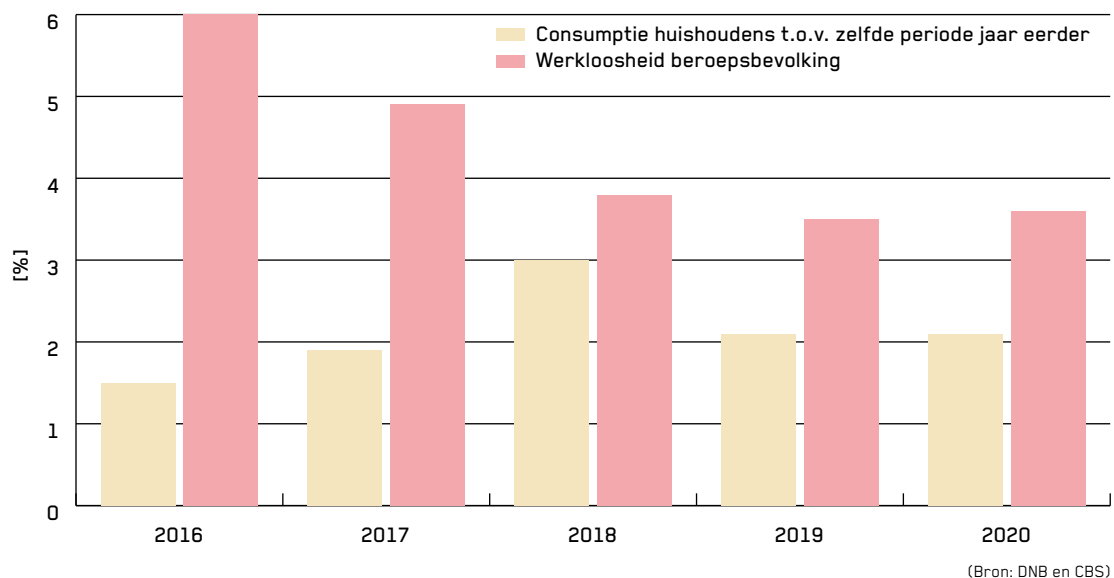
Als gevolg van het positieve economische klimaat, nemen de bedrijfsinvesteringen in de komende jaren toe. Als onderdeel hiervan nemen ook de investeringen in bestaand en nieuw te bouwen vastgoed toe, waar de installatiesector de vruchten van kan plukken. Onderliggende reden hiervan is het feit dat de bezettingsgraden in de afgelopen jaren weer rap gestegen zijn, waardoor steeds meer bedrijven uit hun jasje groeien en op zoek gaan naar andere of grotere huisvesting. Na een forse groei van de bedrijfsinvesteringen in de afgelopen jaren, vlakkt de groei hier in de komende jaren af. Desalniettemin blijft de stemming onder producenten voorlopig goed en zijn zij vaker positief dan negatief gestemd over de ontwikkeling van hun bedrijf. Het producentenvertrouwen is sinds 2014 weer positief. Dit betekent dat meer ondernemers positief gestemd zijn dan negatief. Het saldo in de grafiek komt tot stand door de negatieve respons af te trekken van de positieve antwoorden. Voorbeeld: 55 positief en 45 negatief geeft een saldo van +10.

1.2.3 Consumentenvertrouwen

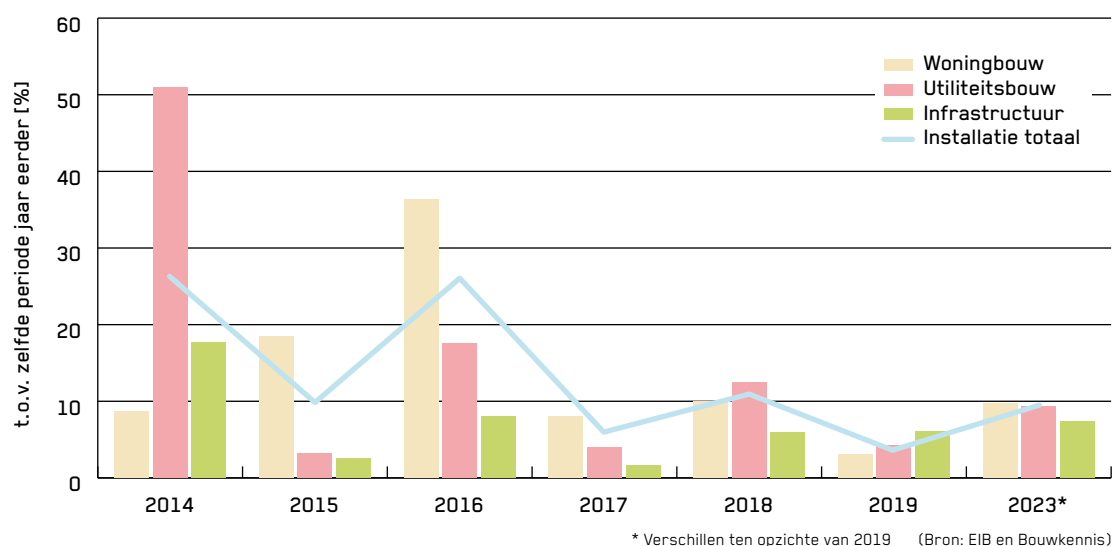
Consumenten vormen een belangrijke markt voor de installatiebedrijven. Als consumenten veel vertrouwen in de economie en hun eigen financiële situatie hebben, dan vertaalt zich dat door in hun houding bij het doen van grote aankopen. Grote investeringen in de woning, zoals een nieuwe keuken of badkamer bijvoorbeeld. Daar profiteert de woninggerelateerde installatiesector dan weer van. Sinds 2015 is het consumentenvertrouwen weer positief. In 2018 wordt voorlopig het hoogtepunt bereikt. Het verder afnemen van de werkloosheid zorgt ervoor dat meer mensen werk hebben waardoor ze meer te besteden hebben. Anderzijds zorgt de zeer krappe woningmarkt voor toenemende onzekerheid bij veel consumenten. Hierdoor gaat het consumentenvertrouwen in de komende jaren licht dalen.

1.2.4 Consumentenbestedingen en werkloosheid

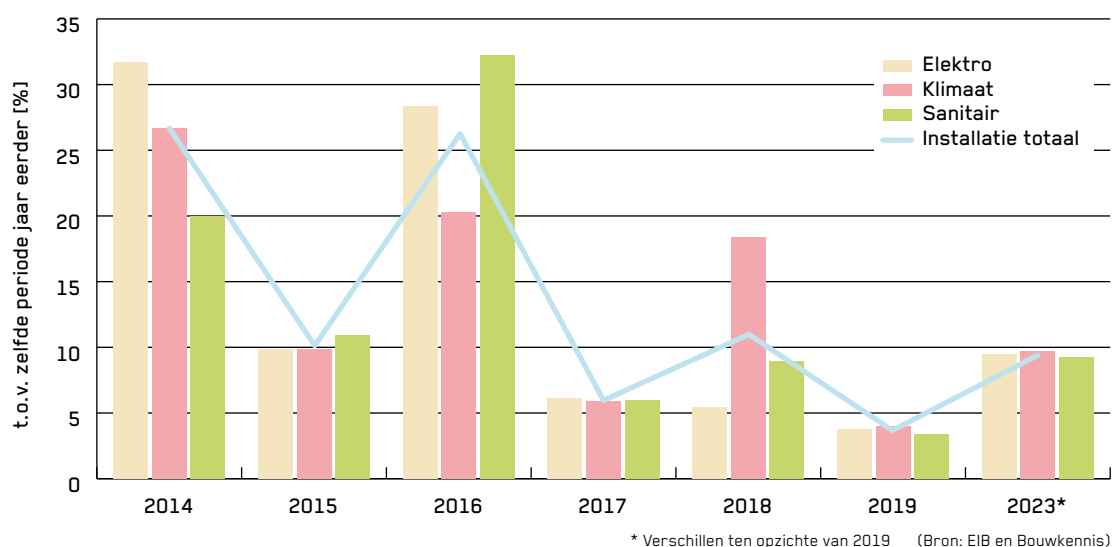
Het aantrekken van de economie zorgt ervoor dat bedrijven steeds meer nieuwe mensen aannemen. Daardoor daalt de werkloosheid al enkele jaren op een rij. Ook dit jaar zet deze daling gestaag door, om vanaf 2019 te stabiliseren op een stand van 3,5 procent. Daarmee is de werkloosheid weer terug op het niveau van voor het uitbreken van de financiële crisis. Als gevolg van de dalende werkloosheid en het toegenomen vertrouwen van consumenten stijgen de bestedingen van huishoudens. De dalende werkloosheid zorgt in steeds meer sectoren (waaronder de bouw) voor personeelstekorten. Dit kan uiteindelijk als een rem gaan werken op de productie.

1.3.1 Bouwinstallatie volume naar segment

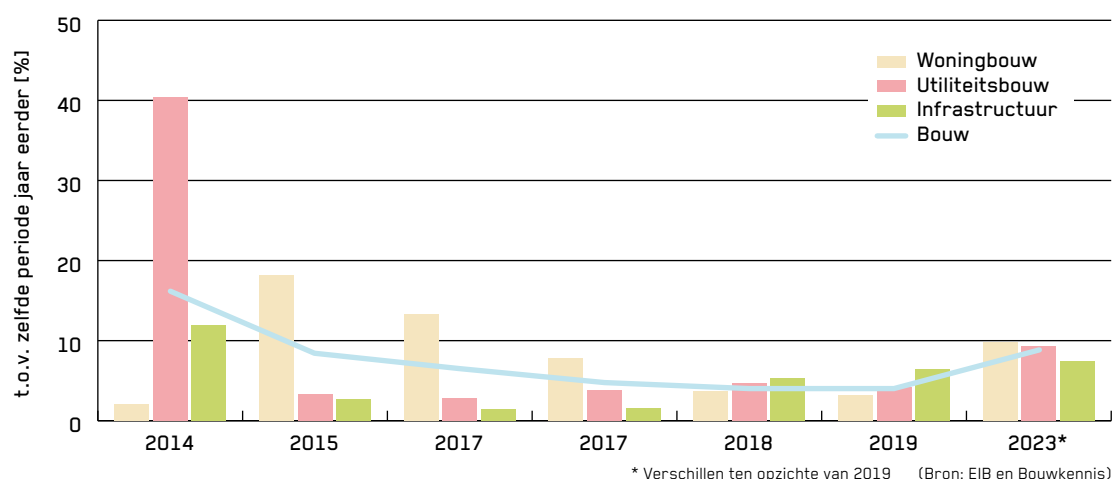
Na een forse groei de afgelopen jaren, stijgt het installatievolume sinds 2017 in een gematigder tempo. De woningbouw was in de afgelopen jaren de motor achter de groei. Tekorten aan nieuwe bouwlocaties en productie- en personeelsproblemen in de bouw drukken de groei in de komende jaren. In de utiliteitsbouw is het herstel pas recentier ingezet en is de groei de komende jaren groter dan in de woningbouw. Daarnaast zijn de overheidsbudgetten voor infrastructurele projecten recentelijk opgeschroefd, al is het aandeel van installaties in deze sector klein. Tot slot draagt de stijgende installatiequote bij aan een verdere groei van de sector.

1.3.2 Bouwinstallatie volume naar discipline

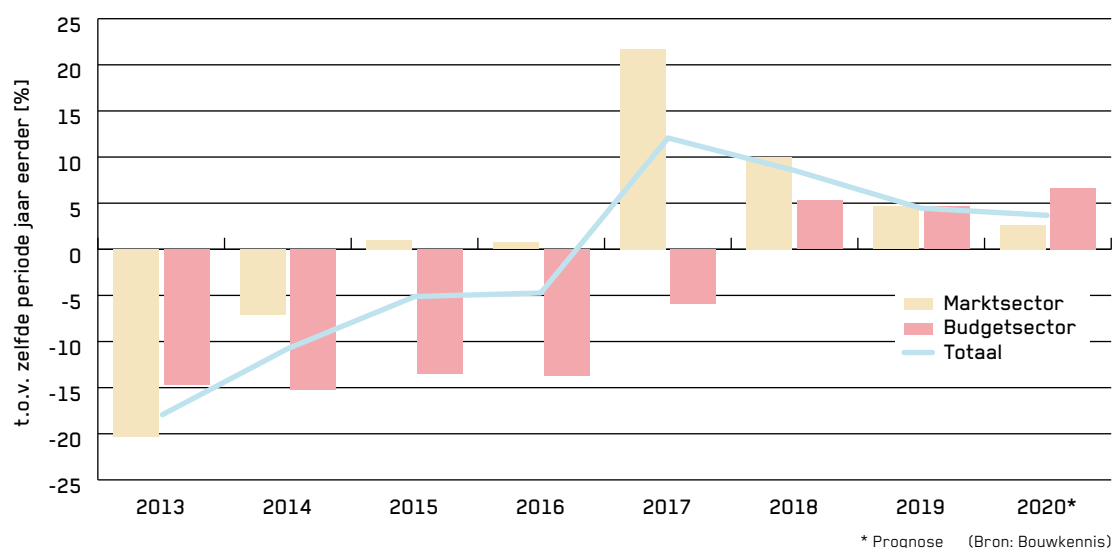
De verschillende installatiedisciplines laten een solide groei zien. In de afgelopen jaren zijn vooral elektrotechniek en sanitair gegroeid. Zonnepanelen hebben een opmars gemaakt en is er geïnvesteerd in energiebesparing, beveiliging en domotica. Het wegvallen van subsidie op zonnepanelen en de onzekerheid over de salderingsregeling, zorgen ervoor dat de groei de komende jaren lager uitvalt. In 2018 zorgt juist klimaattechniek voor een volumegroei. Het beleid in Nederland is dat de gebouwde omgeving minder afhankelijk wordt van gas. In aanloop daarnaartoe worden oude cv-ketels vaker vervangen door warmtepompen. Doordat deze een stuk duurder zijn dan gasgestookte cv-ketels, neemt het aandeel van klimaattechniek logischerwijs toe.

1.4.1 Bouwvolume

In de afgelopen jaren was de woningbouw de motor achter de krachtige groei van het bouwvolume. Door de grote vraag naar nieuwbouwwoningen is het aantal bouwvergunningen in de afgelopen jaren toegenomen. Met enige vertraging stijgt daardoor het bouwvolume binnen de woningen. Productieproblemen als gevolg van personeels- en materiaaltekorten zorgen er wel voor dat het plafond voorlopig bereikt is. Het aantal transformaties van kantoorpanden naar woningen neemt sterk af. Dit drukt de groei van renovatie. In de utiliteitsbouw is het herstel pas recenter gestart. Deze sector profiteert de komende jaren van de toegenomen vraag naar nieuwe bedrijfsgebouwen en grootschalige distributiecentra. Een toenemende vraag naar kantoren en een inhaalslag onder zorggebouwen zijn de drijvende kracht achter de groei in de utiliteitsbouw.

1.4.2 Bouwvolume Utiliteitsbouw

De marktsector (agrarische sector, industrie en bouwnijverheid, handel en horeca, vervoer en communicatie, zakelijke dienstverlening) is in 2017 gegroeid door een toename van het bouwvolume in de sectoren 'industrie en bouwnijverheid'. Door meer vergunningverlening in de sectoren 'vervoer en communicatie' zet de groei in 2018 door. Daarna vlakt de groei af. In de budgetsector is voor het eerst sinds jaren sprake van groei van het bouwvolume. Een aantal grote projecten, zoals theaters en andere openbare gebouwen, zorgt in 2018 voor een piek van de bouwproductie. In de komende jaren zorgt een inhaalslag in het onderwijs en de zorg voor verdere stijging van de utiliteitsbouw, terwijl de overheid juist op een nullijn zit door bezuinigingen.

1.4.3 Nieuwbouw woningmarkt

	2016		2017		2018*		2019*		2020*	
	aantal	%	aantal	%	aantal	%	aantal	%	aantal	%
Corporaties	15.000	27	17.000	27	18.500	27	20.000	29	22.500	31
Bouwers voor de markt	32.350	59	37.500	60	40.000	59	41.000	59	41.000	57
Particuliere opdrachtgevers	7.500	14	8.500	13	9.000	13	9.000	13	9.000	12
Totaal gereedmeldingen	54.850	100	63.000	100	67.500	100	70.000	100	72.500	100

* Prognose (Bron: Bouwkennis)

Nadat er in 2014 net iets meer dan 45.000 nieuwe woningen gebouwd werden, stijgt de nieuwbouwproductie sindsdien weer gestaag. In 2018 worden er in Nederland zo'n 63.000 nieuwbouwwoningen gebouwd. De groei komt grotendeels door het aantal opgeleverde nieuwbouwwoningen van bouwers voor de markt. Dat is positief voor de installatiesector, omdat in de vrije sector specifiekere en daarmee duurdere toepassingen worden geïnstalleerd. Woningcorporaties mogen zich sinds 2014 alleen nog maar bezighouden met de bouw van sociale huurwoningen, waar veel vaker gebruikt gemaakt wordt van goedkopere gestandaardiseerde installatieoplossingen. Woningcorporaties schroeven hun bouwproductie in de komende jaren flink op, in tegenstelling tot bouwers voor de markt en particuliere opdrachtgevers. Het feit dat veel uitvoerende partijen in de bouw te maken hebben met (verder oplopende) personeels- en materiaaltekorten, drukt dit de groei van de woningbouw als geheel wel.

1.5 Conclusie

De Nederlandse economie draait op dit moment weer op volle toeren. Als gevolg daarvan groeit het BBP in zowel 2017 als in 2018 met ruim 3 procent. Als gevolg van de toegenomen bedrijvigheid, daalt de werkloosheid in rap tempo en nemen bedrijfsinvesteringen (waaronder in vastgoed) weer toe. Daarnaast bevindt het vertrouwen van producenten zich momenteel op een zeer hoog niveau. Ook consumenten zijn weer positief gestemd over de economie, de eigen financiële situatie en het doen van grote aankopen. Ook de consumentenbestedingen groeien al enkele jaren met grofweg 2 procent per jaar. De krappe woningmarkt zorgt echter voor toenemende onzekerheid onder toetreders tot de woningmarkt.

Als gevolg van optimisme over de economie, groeit de bouwproductie in de komende jaren verder. De aangetrokken woningmarkt zorgde er in de gelopen jaren voor dat vooral de woningbouw de motor achter de groei was. Personeels- en materiaaltekorten werken in de komende jaren echter als een rem op de groei van de woningbouwproductie. Desalniettemin groeit de woningbouw in de komende jaren verder door, maar bereikt wel een plafond op circa 70.000 opgeleverde woningen per jaar. De toegenomen vraag naar bedrijfsgebouwen en grootschalige distributiecentra zorgt in de utiliteitsbouw op dit moment voor een groei van het bouwvolume. In de komende jaren zorgt de groeiende vraag naar onderwijs- en zorggebouwen juist voor de groei van de utiliteitsbouwproductie. Het opschroeven van overheidsbudgetten voor infrastructurele projecten zorgt dat ook de infrasector in de komende jaren flink kan groeien.

De groei van het totale bouwvolume zorgt ook in de installatiesector voor een positief geluid. Als gevolg van de stijgende bouwvolumes in de woningbouw, de utiliteitsbouw en de infrastructuur stijgt ook het installatievolume. Het feit dat Nederland van het gas af gaat, zorgt ervoor dat steeds meer CV-ketels voor veel duurdere warmtepompen vervangen worden. Deze ontwikkeling zet ook in de komende jaren verder door.

2. Procesindustrie

2.1 Inleiding

2.2 Sectoranalyse

2.3 Trends en ontwikkelingen in de procesindustrie

2.4 Conclusie

2.1 Inleiding

Het overgrote deel van het installatiewerk hangt samen met de bouw. Maar er is ook een substantieel deel dat betrekking heeft op industriële procesinstallaties. Binnen de bedrijven met meer dan 250 werknemers is dat 24 procent van de totale omzet, terwijl dit onder de middelgrote bedrijven nog altijd 20 procent is (bron: marktomvang onderzoek UNETO-VNI). Op deze deelmarkt zijn zowel bouwinstallatiebedrijven actief als speciale procesinstallatiebedrijven. De ontwikkelingen voor deze markt zijn anders dan voor de bouw, zij hebben minder last van de crisis gehad.

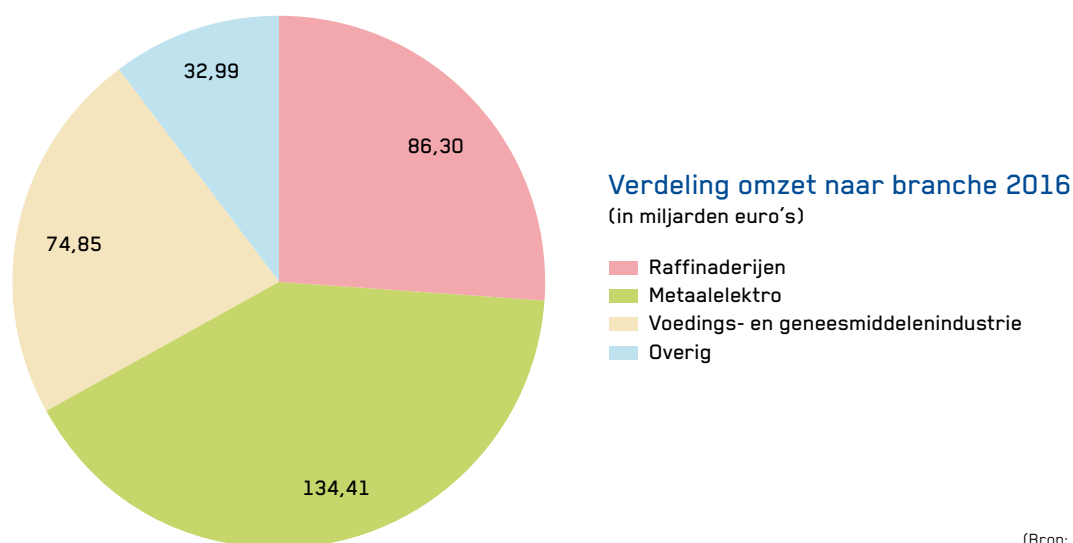
Onder de markt voor industriële procesinstallatie scharen wij het installatiewerk in samenhang met het aanleggen, aansluiten en onderhouden van productie-installaties in de procesindustrie. Om de vergelijkbaarheid met voorgaande rapporten te handhaven, hanteren we dezelfde afbakening van de procesindustrie:

- + de energiesector (opwekking van elektriciteit, winning van gas en aardolie);
- + de basismetallindustrie (fabricage van ijzer, staal en aluminium);
- + de voedingsmiddelenindustrie (bierbrouwerijen, suikerraffinage);
- + de petrochemische productenindustrie (fabricage van basischemicaliën, kunststoffen, verf);
- + waterleidingbedrijven

Het grootste deel van de werkzaamheden in dit segment wordt uitgevoerd door specifieke procesinstallatiebedrijven en bij onderhoudswerk vooral door de gebruikers van de installaties zelf. De werkzaamheden die de eigenaars van procesinstallaties zelf aan hun installaties verrichten zijn niet meegenomen in onderstaande cijfers.

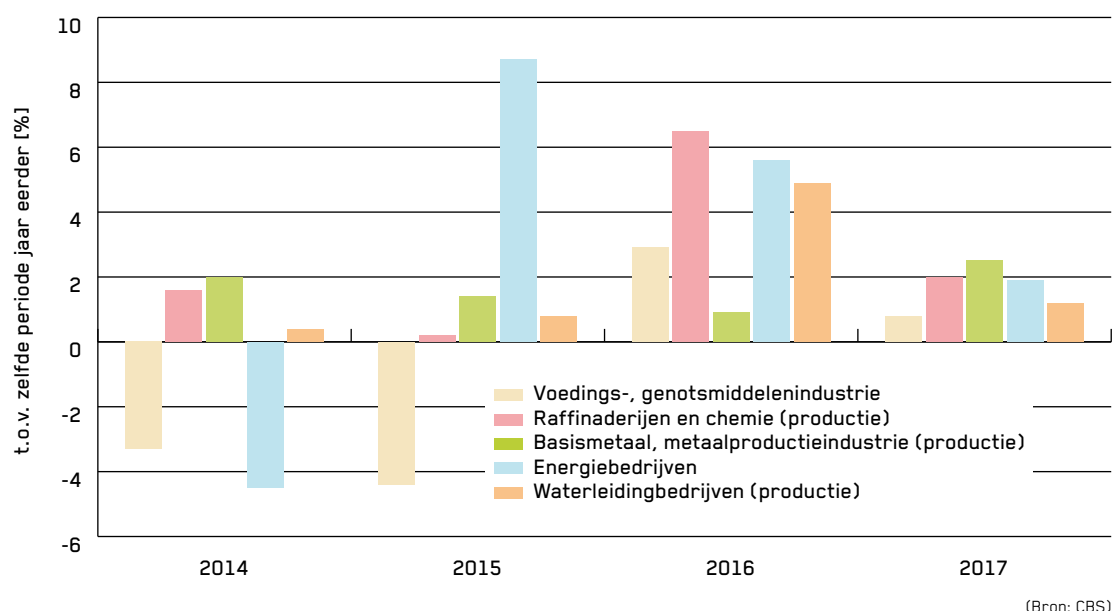
Voorspellingen met betrekking tot de installatiemarkt binnen de procesindustrie zijn lastig te maken als gevolg van de ondoorzichtige markt. In dit hoofdstuk wordt daarom enkel inzichtelijk gemaakt wat de kwalitatieve ontwikkelingen zijn binnen de procesindustrie als zodanig, dus niet specifiek de installatiemarkt die erachter zit.

2.2.1 Overview procesindustrie

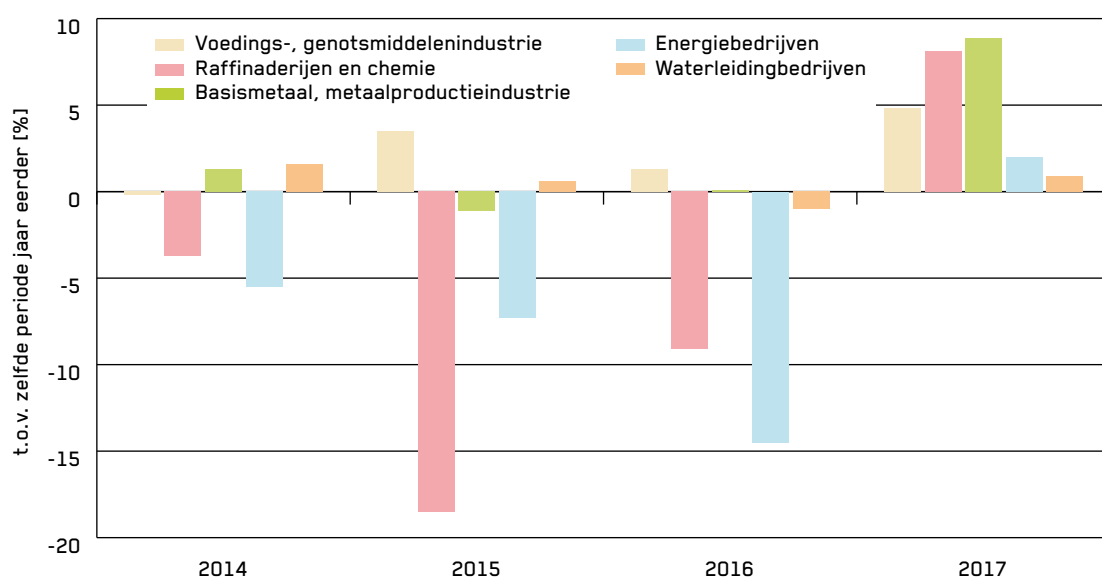
De samenstelling van de procesindustrie is momenteel sterk aan het veranderen. Onder andere door de dalende olieprijs is de omzet van raffinaderijen en chemische bedrijven sinds 2012 met bijna een derde afgenomen. De omzet van bedrijven in de metaalektro in diezelfde periode is juist met bijna 40 procent toegenomen. Het aandeel van zowel de voedings- en genotmiddelenindustrie als de overige industrie binnen de gehele procesindustrie is al jarenlang tamelijk stabiel.

2.2.2 Productie procesindustrie

De productie is de output, oftewel de hoeveelheid voeding/metaal/gas etcetera die de bedrijven in de sector produceren. Nadat de verschillende sectoren in de afgelopen jaren een wisselend beeld hebben laten zien, hebben alle sectoren in 2016 en 2017 een productiegroei weten te realiseren. Een hogere productie is een indicatie dat er mogelijk meer installatietechnisch onderhoud nodig is.

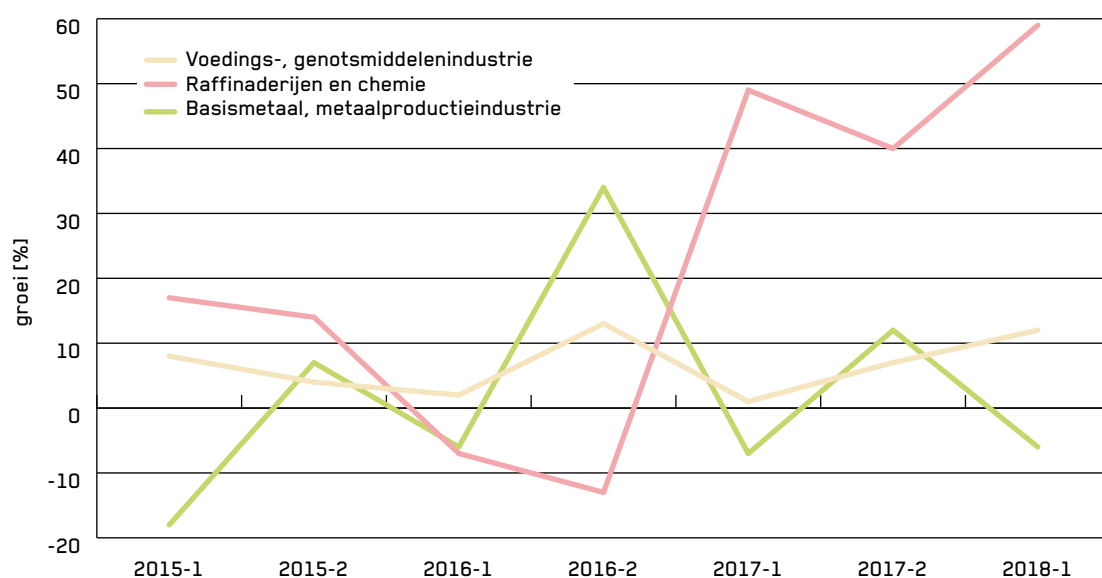
2.2.3 Omzet procesindustrie

(Bron: CBS)

De omzet is de productie maal de prijs. De omzet bij de industriële sectoren loopt weer in lijn met de productie. Zo groeide de omzet in alle sectoren in 2017. Het feit dat omzet van bedrijven in voeding, raffinage en metaal harder is gestegen dan de productie, toont dat de winstgevendheid hier toegenomen is. Een hogere omzet en meer winstgevendheid zijn indicatoren dat de investeringsbereidheid toeneemt.

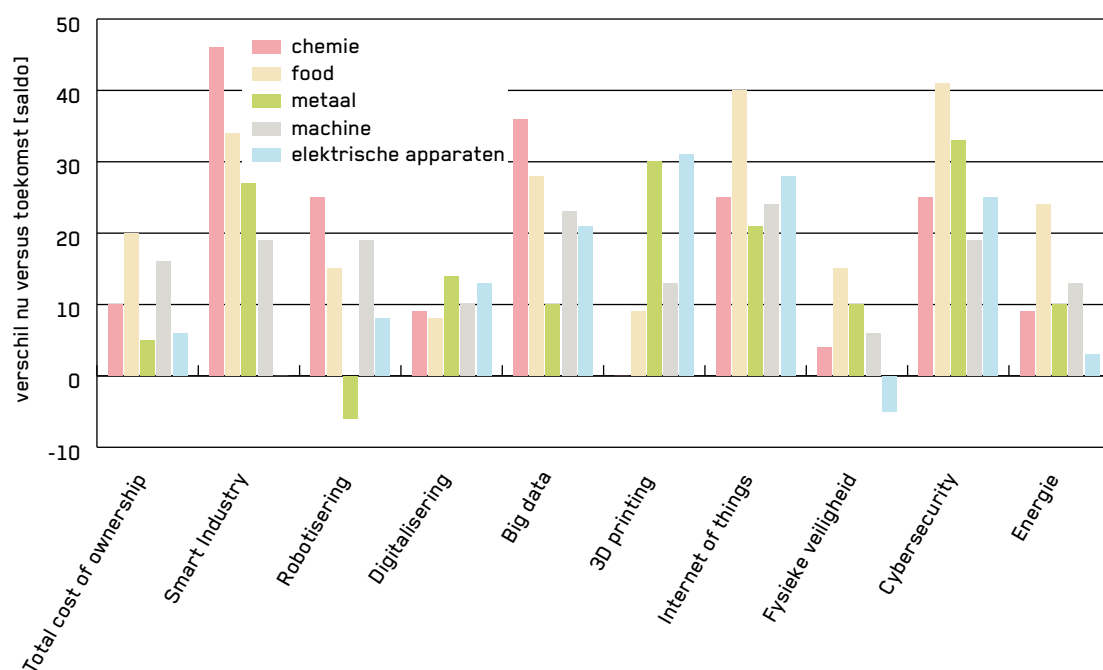
2.2.4 Investerings procesindustrie

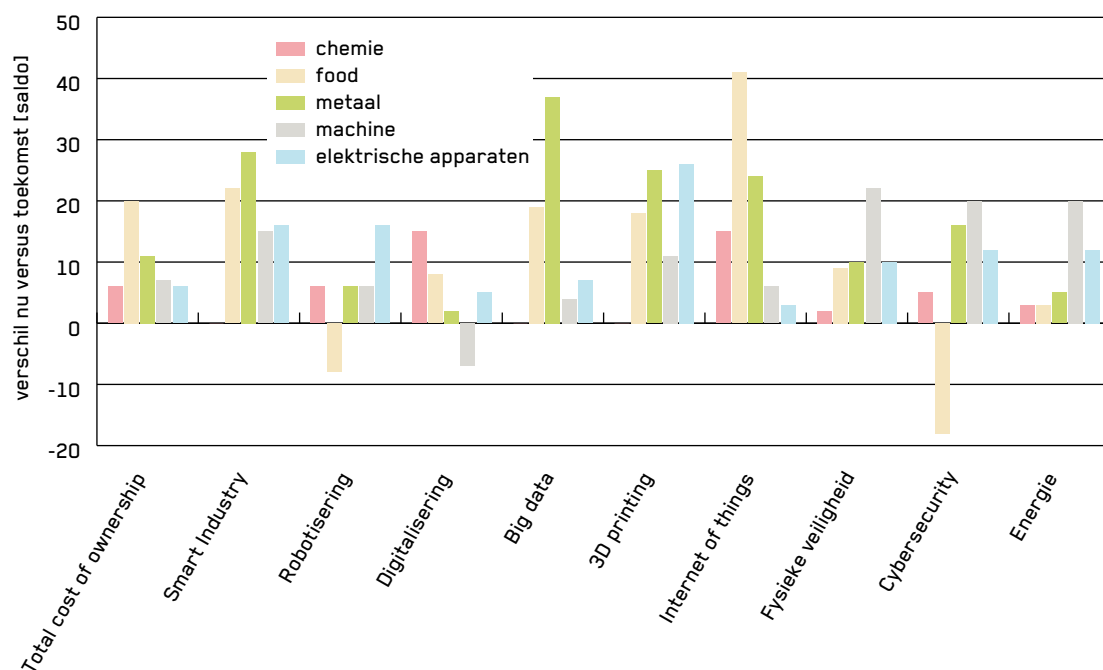
(Bron: CBS)

Voor 2018 bestaat de verwachting dat de investeringen in de voedings- en genotmiddelenindustrie én de raffinaderijen en chemie gaan stijgen, terwijl verwacht wordt dat de investeringen in de metaalindustrie juist licht gaan dalen. Het feit dat de investeringen van raffinaderijen toenemen, komt vermoedelijk door het feit dat de olieprijs recentelijk weer aan een opmars is begonnen. De metaalindustrie ondervindt op dit moment veel concurrentie van goedkoop Chinees staal, waardoor de marges onder druk staan en er dus nauwelijks ruimte is voor investeringen.

2.3 Trends en ontwikkelingen in de procesindustrie

(Bron: <https://www.uneto-vni.nl/stream/usp-rapport-brancheverkenning-industrie-sept-2017>)

(Bron: <https://www.uneto-vni.nl/stream/usp-rapport-brancheverkenning-industrie-sept-2017>)

Producenten in de industrie verwachten dat de invloed van cybersecurity, Internet of Things en big data op de sector in de toekomst sterk toeneemt. Fysieke veiligheid en energie hebben juist op dit moment al grote invloed op de sector. De invloed van de thema's op de productieomgeving is over het algemeen juist wat lager en zal tevens minder toenemen. Het benoemen van of het specialiseren in de verschillende thema's is voor technische dienstverleners in de industriële sector een manier om zich te onderscheiden als samenwerkingspartner en meerwaarde te creëren voor hun klanten en zichzelf.

2.4 Conclusie

In de procesindustrie worden installaties gebruikt voor het primaire bedrijfsproces, terwijl deze in de woning- en utiliteitsbouw juist van secundair belang zijn. Het soort installaties in de procesindustrie is dan ook niet te vergelijken met die in de woning- en utiliteitsbouw. Een goede vergelijking is dan ook eigenlijk niet te maken. Dat neemt echter niet weg dat de procesindustrie een belangrijke sector is voor een deel van de installatiebedrijven.

Binnen de procesindustrie is het aandeel van de metaalektro in de afgelopen jaren fors toegenomen, ten koste van raffinaderijen en de chemische industrie. Vermoedelijk heeft dit te maken met het feit dat de olieprijs in de afgelopen jaren zeer laag was. Nu olie weer duurder aan het worden is, neemt ook de productie en omzet bij deze bedrijven weer toe. Dit heeft tot gevolg dat deze bedrijven hier weer meer gaan investeren. De flinke groei van de metaalektro ging gepaard met een flinke groei van de investeringen. Daar lijkt nu een einde aan gekomen te zijn. Daarnaast ondervindt deze sector veel concurrentie van goedkoop staal uit China.

De komende jaren hebben thema's als big data, Internet of Things en cybersecurity veel invloed op de sector als geheel en in iets mindere mate op de productieomgeving. Partijen die dergelijke thema's benoemen of zich erin specialiseren, kunnen zich zo onderscheiden en meerwaarde creëren.

3. Arbeidsmarkt

- 3.1 Inleiding
- 3.2 Prognoses
- 3.3 Invloed trends op de arbeidsmarkt
- 3.4 Conclusie

3.1 Inleiding

De installatiesector verandert. Technologische ontwikkelingen worden in toenemende mate belangrijk en de verwachte economische ontwikkelingen dragen bij aan een grotere vraag naar gekwalificeerd personeel. De vraag is op welke wijze de installatiesector zo goed mogelijk kan inspelen op deze veranderende omstandigheden.

In dit hoofdstuk staan allereerst enkele prognoses over de arbeidsmarkt, om vervolgens te kijken naar enkele trends op het gebied van werkgelegenheid.

De gegevens uit dit hoofdstuk zijn gebaseerd op de Trendrapportage 2018 van OTIB¹.

3.2 Prognoses werkgelegenheid

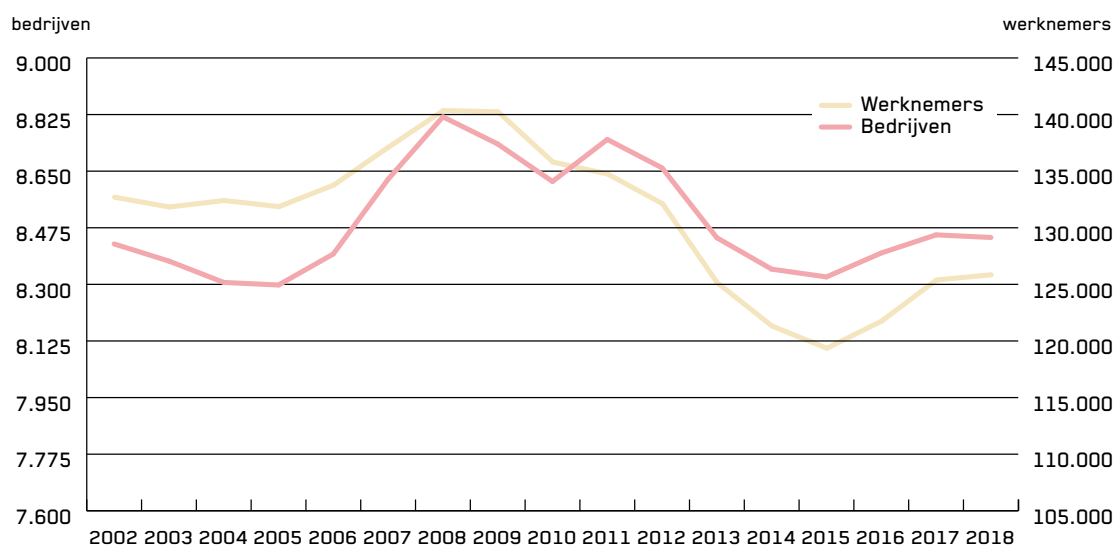
	werkgelegenheid
	mutaties per jaar [%]
2017	5,0
2018	3,5
2019	1,5
2020	1,5
2021	1,5
2022	1,5

(Bron: CPB, MN, EIB, bewerking)

Doordat de bouw weer in de lift zit, neemt ook de werkgelegenheid bij installatiebedrijven toe. Op dit moment zorgt de productiegroei in de bouw nog voor een flinke groei van de werkgelegenheid in de installatiesector. De afvlakkende groei in de bouw in de komende jaren en het verder oplopende personeelstekort zorgen ervoor dat werkgelegenheid in de installatiesector vanaf 2019 met 1,5 procent per jaar toeneemt.

¹ Vermeulen, H., Boer, P. den, Verhaegh, T., Wit, W. de, Horste, J. van der, Rossen, L. (2018). Trends en ontwikkelingen in de technische installatiebranche 2018. Bedrijvigheid, arbeidsmarkt en beroepsopleiding in de periode tot 2022. Nijmegen: KBA Nijmegen

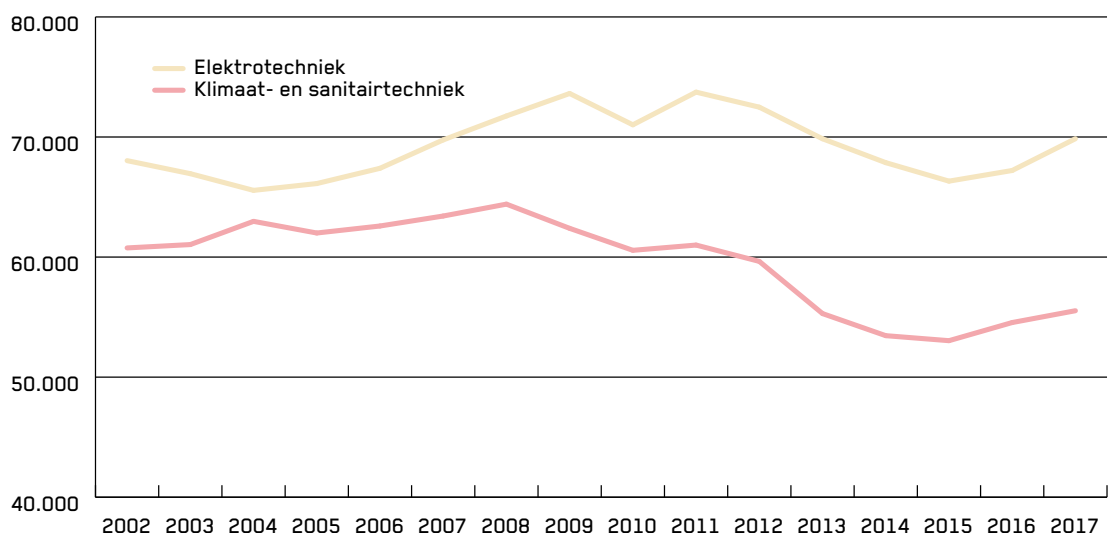
3.3.1 Ontwikkeling aantal bedrijven en werknemers

(Bron: Mn Services, bewerking ITS)

Sinds het uitbreken van de financiële crisis in 2008, is het aantal werknemers en bedrijven in de installatiebranche fors afgenomen. Nadat in 2015 het dieptepunt bereikt werd, groeit zowel het aantal bedrijven als het aantal werknemers inmiddels alweer enige tijd. De positieve prognoses voor de woning- en utiliteitsbouw, maar ook de groeiende procesindustrie zorgen ervoor dat in de komende jaren het aantal installatiebedrijven en het aantal werknemers in de installatiebranche verder toenemen.

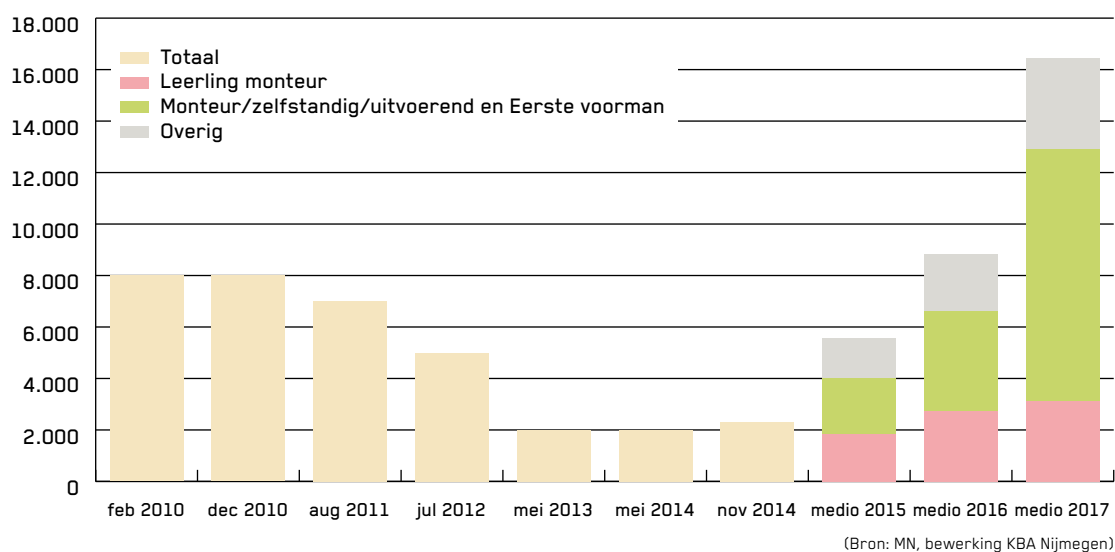
3.3.2 Ontwikkeling aantal werknemers naar vakgebied

(Bron: Mn Services, bewerking ITS)

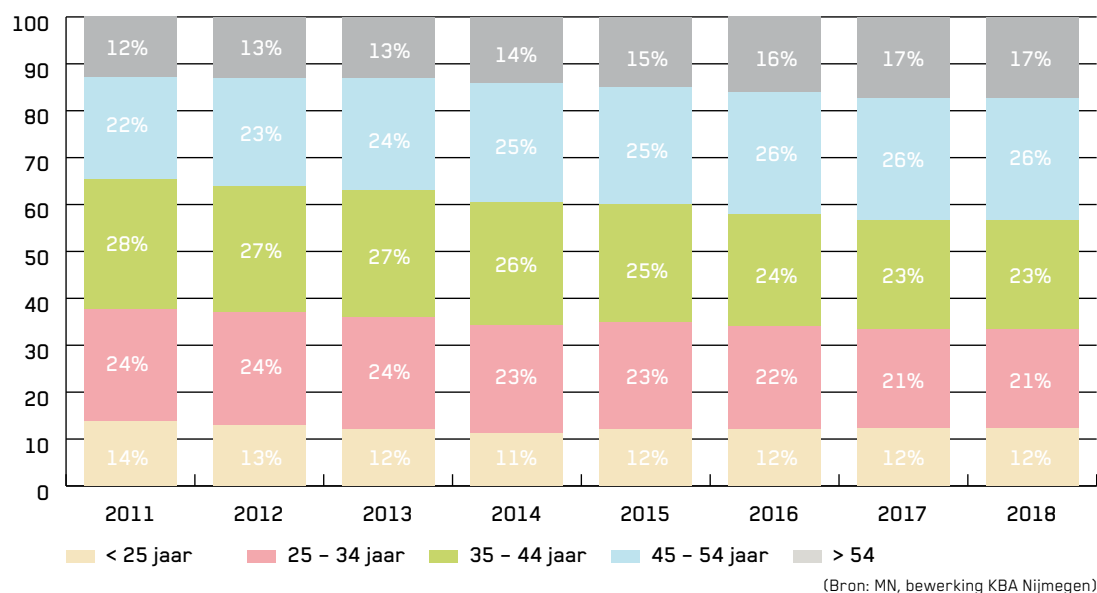
De daling van het aantal werknemers was het grootst in de klimaat- en sanitairtechniek. Inmiddels groeit het aantal werknemers in zowel de elektrotechniek, als in de klimaat- en sanitairtechniek weer. Het aantal werknemers in de elektrotechniek groeit op dit moment het hardst. In de komende jaren neemt het aantal werknemers naar verwachting verder toe. De energietransitie zorgt namelijk voor een blijvende vraag naar bijvoorbeeld nieuwe vormen van elektriciteitsvoorziening en -verdeling door zonnepanelen en andere centrale en decentrale energieopwekking.

3.3.3 Ontwikkeling aantal vacatures

Het aantrekken van de economie en de bouwnijverheid doet de vraag naar personeel flink toenemen. Ten opzichte van het dieptepunt van de crisis in 2013 staan er op dit moment ruim acht keer zoveel vacatures open. In totaal heeft 55 procent van alle installatiebedrijven één of meerdere vacatures uitstaan. De meeste moeite hebben bedrijven met het vinden van leerlingmonteurs en zelfstandige monteurs. Het mag dan ook geen verrassing zijn dat bijna 40 procent van alle bedrijven in 2017 meer moeite had met het vinden en behouden van voldoende personeel ten opzichte van 2016.

3.3.4 Ontwikkeling leeftijd werknemers

De vraag naar personeel komt enerzijds doordat bedrijven weer veel nieuwe opdrachten krijgen en zodoende hun personeelsbestand moeten uitbreiden. Anderzijds vergrijsd de installatiebranche momenteel in rap tempo, waardoor veel oudere werknemers vervangen moeten worden. Tussen 2008 en 2018 is de gemiddelde leeftijd van werknemers toegenomen van 37 naar 41 jaar. Doordat steeds minder jongeren toetreden tot de installatiesector, wordt dit probleem in de komende jaren alleen maar groter.

3.4 Conclusie

Tijdens de financiële crisis is de installatiebranche flink gekrompen. Zowel het aantal bedrijven als het aantal werknemers liep tot en met 2015 sterk terug. Daarna is de weg omhoog ingezet en is zowel het aantal installatiebedrijven als het aantal werknemers in de installatiebranche weer aan het stijgen. De stijging van het aantal werknemers slaat over de gehele branche neer, al groeit het aantal werknemers in de klimaat- en sanitairtechniek wel iets harder dan het aantal werknemers in de elektrotechniek. Ook in de komende jaren stijgt het aantal installatiebedrijven en het aantal werknemers in de installatiebranche.

De vraag naar geschikt personeel begint inmiddels wel steeds problematischer te worden. Meer dan de helft van alle installatiebedrijven heeft vacatures uitstaan, waarvan het overgrote deel op zoek is naar leerling en zelfstandige monteurs. Door de aantrekkende economie krijgen bedrijven weer veel nieuwe opdrachten, waardoor ze nieuw personeel moeten aannemen. Anderzijds vergrijst de installatie snel en stromen er te weinig jongeren in om dit probleem te stoppen.

4. Bijlagen

4.1 Bijlage: methodologie en begrippen

Voorspellende jaren

In dit rapport wordt afhankelijk van de gebruikte bronnen een verschillend toekomstbeeld gegeven. Wanneer de data (gedeeltelijk) afkomstig zijn van het Economisch Instituut voor de bouw, geldt dat voorspellingen worden gegeven voor de jaren 2019 en 2023. Dit is het geval in hoofdstuk 2 en 3, wanneer het gaat om de bouw en bouwinstallatievolumes. Bij gebruikmaking van andere bronnen geldt dat 2019 en 2020 worden gebruikt als voorspellende jaren. Dit is voornamelijk het geval in hoofdstuk 1.

Toelichting naamgeving disciplines

In deze rapportage worden installatiebedrijven onderverdeeld naar drie disciplines, te weten: Elektro, Klimaat en Sanitair. In de voorgaande rapportages werden deze disciplines aangeduid met respectievelijk, CV/LB, Gawalo/s. De verandering heeft enkel betrekking op de naamstelling en niet op de inhoud.

4.2 Bijlage hoofdstuk 1.3.1

x miljoen euro	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2023
Woningbouw totaal	6.587	6.147	5.473	5.031	5.465	6.476	8.830	9.540	10.497	10.824	11.883
- Nieuwbouw	3.065	2.763	2.119	1.766	2.148	2.665	3.425	3.819	4.510	4.736	5.330
- Groot onderhoud/ renovatie	2.347	2.284	2.177	2.073	2.106	2.466	3.780	4.069	4.202	4.286	4.639
- Onderhoud	1.175	1.100	1.176	1.192	1.211	1.345	1.625	1.652	1.785	1.803	1.913
Utiliteitsbouw totaal	4.789	4.441	4.264	3.963	5.981	6.173	7.253	7.538	8.476	8.840	9.666
- Nieuwbouw	2.182	1.957	1.598	1.320	2.876	2.876	3.422	3.625	4.294	4.531	5.001
- Groot onderhoud/ renovatie	1.579	1.473	1.585	1.548	1.977	2.044	2.282	2.291	2.388	2.472	2.675
- Onderhoud	1.028	1.011	1.081	1.095	1.128	1.253	1.550	1.622	1.793	1.838	1.990
Infrastructuur (GWW) totaal	492	476	492	476	560	575	621	631	668	709	761
- Nieuwbouw en groot onderhoud	236	228	236	228	285	295	335	340	367	402	435
- Onderhoud	257	248	257	248	275	279	286	290	301	307	326
Installatie totaal	11.868	11.064	10.229	9.470	12.007	13.224	16.705	17.708	19.641	20.374	22.310

(Bron: EIB/BouwKennis)

4.3 Bijlage hoofdstuk 1.3.2

x miljoen euro	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2023
Woningen totaal	6.587	6.147	5.473	5.031	5.465	6.476	8.830	9.540	10.497	10.824	11.883
- Elektro	2.358	2.208	1.971	1.814	2.028	2.407	3.530	3.817	3.990	4.113	4.512
- Klimaat	2.358	2.194	1.926	1.757	1.899	2.258	2.733	2.964	3.494	3.614	3.989
- Sanitair	1.870	1.745	1.575	1.460	1.538	1.810	2.568	2.758	3.013	3.098	3.387
Utiliteitsbouw totaal	4.789	4.441	4.264	3.963	5.981	6.173	7.253	7.538	8.476	8.840	9.666
- Elektro	1.689	1.565	1.496	1.387	2.223	2.290	2.561	2.666	2.846	2.971	3.251
- Klimaat	1.897	1.759	1.691	1.571	2.339	2.413	2.921	3.033	3.634	3.791	4.146
- Sanitair	1.203	1.117	1.077	1.004	1.419	1.471	1.771	1.839	1.996	2.078	2.269
Infrastructuur totaal	492	476	492	476	560	575	621	631	668	709	761
- Elektro	293	283	293	283	339	347	383	389	410	436	468
- Klimaat	200	193	200	193	221	227	238	242	258	273	293
Installatie totaal	11.868	11.064	10.229	9.470	12.007	13.224	16.705	17.708	19.641	20.374	22.310

(Bron: EIB/BouwKennis)

4.4 Bijlage hoofdstuk 1.4.1

x miljoen euro	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2023
Woningbouw totaal	23.368	21.700	19.266	17.693	18.048	21.324	24.150	26.025	26.969	27.812	30.524
- Nieuwbouw	11.848	10.682	8.192	6.827	7.356	9.127	10.225	11.400	12.198	12.808	14.415
- Groot onderhoud/ renovatie	6.261	6.093	5.808	5.530	5.357	6.271	7.850	8.450	8.535	8.705	9.423
- Onderhoud	5.260	4.926	5.266	5.336	5.336	5.926	6.075	6.175	6.237	6.299	6.686
Utiliteitsbouw totaal	15.470	14.329	13.661	12.644	17.749	18.330	18.850	19.575	20.503	21.367	23.346
- Nieuwbouw	7.468	6.697	5.470	4.518	8.586	8.586	8.450	8.950	9.621	10.150	11.204
- Groot onderhoud/ renovatie	4.705	4.388	4.722	4.612	5.649	5.840	6.150	6.175	6.299	6.519	7.056
- Onderhoud	3.298	3.245	3.468	3.514	3.514	3.904	4.250	4.450	4.584	4.698	5.085
Infrastructuur (GWW) totaal	12.646	12.222	12.646	12.222	13.685	14.052	14.250	14.475	15.241	16.212	17.412
- Nieuwbouw en groot onderhoud	6.621	6.408	6.621	6.408	7.710	7.977	8.175	8.300	8.881	9.725	10.526
- Onderhoud	6.025	5.814	6.025	5.814	5.975	6.075	6.075	6.175	6.360	6.487	6.886
Bouw totaal	51.484	48.251	45.573	42.558	49.482	53.705	57.250	60.075	62.714	65.392	71.282

(Bron: EIB/BouwKennis)

4.5 Bijlage hoofdstuk 1.4.2

x miljoen euro	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Landbouw (SBI: A)	527	497	425	370	385	375	400	425
Industrie en bouwnijverheid (SBI: B, D, E, F)	400	325	357	353	597	750	800	825
Handel en horeca (SBI: G+I)	472	508	513	533	587	625	650	650
Vervoer en communicatie (SBI: H+J)	285	252	305	347	462	600	600	550
Zakelijke dienstverlening (SBI: K,L,M,N)	449	399	401	413	423	350	375	450
Marktsector	2.133	1.981	2.001	2.016	2.454	2.700	2.825	2.900
Openbaar bestuur (SBI: O)	176	150	92	82	60	50	50	50
Onderwijs (SBI: P)	460	437	397	320	283	300	325	350
Gezondheids- en welzijnszorg (SBI: Q+R)	724	534	415	408	375	350	350	400
Overige dienstverlening (SBI: S)	356	333	354	275	303	375	400	400
Budgetsector	1.716	1.454	1.258	1.085	1.021	1.075	1.125	1.200
Totaal	3.849	3.435	3.259	3.101	3.475	3.775	3.950	4.100

(Bron: EIB/BouwKennis)

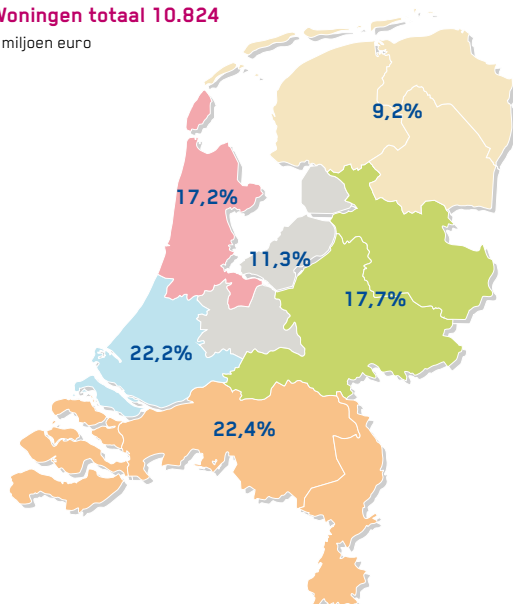
4.6 Installatiemarkt naar landsdeel in 2019

x miljoen euro	Woningen totaal	Utiliteitsbouw totaal	Infrastructuur totaal	Installatie totaal
Noord-Nederland (Groningen, Friesland, Drenthe)	994	759	51	1.805
Noord-Holland	1.857	1.120	93	3.070
Oost-Nederland (Overijssel, Gelderland)	1.921	1.596	144	3.661
Zuid-Holland	2.405	1.565	226	4.196
Midden-Nederland (Utrecht, Flevoland)	1.224	1.026	55	2.305
Zuid-Nederland (Noord-Brabant, Limburg, Zeeland)	2.423	2.775	139	5.337
Nederland totaal	10.824	8.840	709	20.374

(Bron: EIB/BouwKennis)

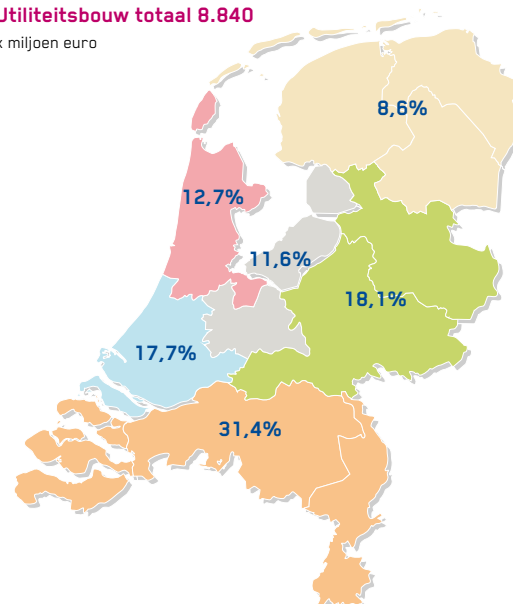
Woningen totaal 10.824

x miljoen euro

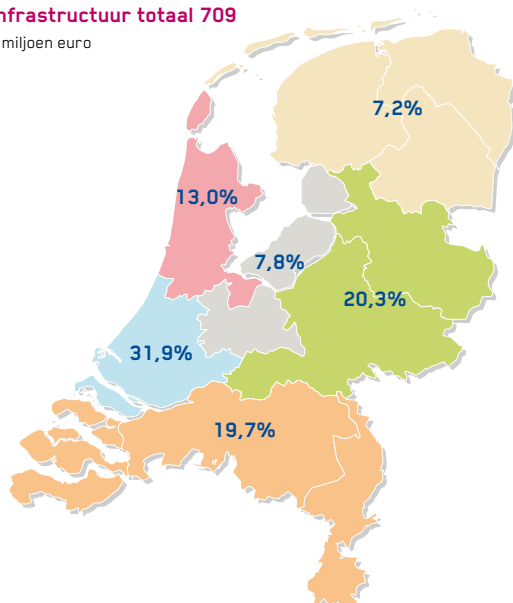
Utiliteitsbouw totaal 8.840

x miljoen euro

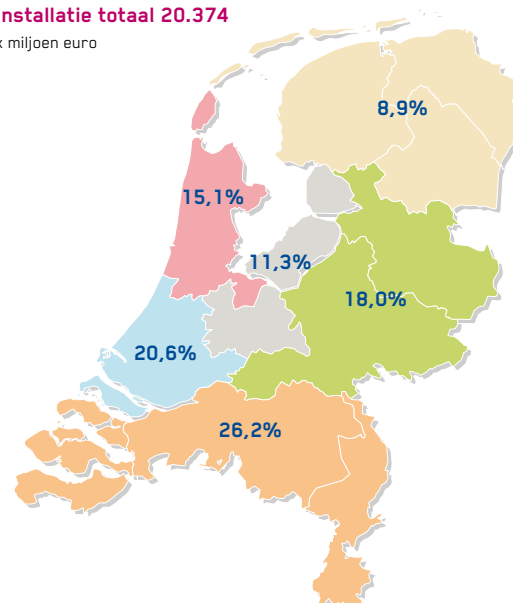
Infrastructuur totaal 709

x miljoen euro

Installatie totaal 20.374

x miljoen euro

www.uneto-vni.nl